

AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

*Mustafa ŞAHİN**

Tarihçe

AGİT'in ilk oluşturulması fikri 1950'li yıllara kadar dayanır. O yıllarda Sovyetler Birliği bir çeşit Avrupa kollektif güvenlik sistemi oluşturulması gayreti içerisinde idi. Bu fikir Sovyetler Birliği tarafından atıldığından ve bunun da maksadı Avrupa'daki Sovyetlerin elinde bulunan Doğu Almanya'da ve diğer yerlerde elde ettiği sınırları pekiştirme girişimi olarak görüldüğünden pek fazla itibar görmedi.

Aslında batı ülkeleri de böyle bir girişime esasta taraftarlardı. Böyle bir girişimle insan hakları ve güvenlik alanında bazı başarılar elde edilebileceğini bekliyorlardı. 1970'lerin başında Federal Almanya ile Sovyet Rusya, Federal Almanya ve Polonya karşılıklı saldırılmazlık anlaşmaları imzalamaya başladılar. Bu girişimler, daha sonraki yıllarda doğu-batı bölünmesinin ortaya çıkardığı anlaşmazlıkları Avrupa kıtası eksen alınarak çözmek için bir platform oluşturacak olan AGİT'in kuruluşunu kolaylaştırdı. Bu düşüncelerle AGİK'in ilk ciddi oluşturulma çabalarına Mayıs 1972 yılında SALT (I) anlaşmasının hemen ardından başlandı. Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de 31 Temmuz - 1 Ağustos tarihleri arasında toplanan Batı ve Doğu Blokuna ait 32 ülke "Helsinki Nihai Senedi"ni imzalayarak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansını (AGİK) kurdular. Bu ülkeler arasında Avrupalı olmayan Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada bulunurken, Avrupa'dan Arnavutluk yoktu. Helsinki Nihai Senedi insan hakları da dahil olmak üzere in-

* Polis Akademisi Araştırma Görevlisi.

sani, iktisadi ve güvenlik konuları ile ilgileniyordu. Bu ilgilenme Birleşmiş Milletler'in amaçları ve prensipleri doğrultusunda olacaktı.¹

Helsinki Nihai Senedi, ülkeler arasında dostane ilişkilerin ve işbirliğinin gelişebilmesi için insan haklarına saygının şart olduğunu bildirerek insan hakları ile güvenlik arasında bir ilişkinin var olduğunu bildiriyordu. AGİK'in ilk toplantıları "izleme toplantıları" şeklinde oldu.

Bu senet imzalandığında teşkilat, ilk önce Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) adı altında kurulmuştu. Daha sonra ise konferans kelimesi 1994 yılında Budapeşte Toplantısındaki karar uyarınca teşkilat olarak değiştirilmiştir. Bu kuruluş, Avrupa'da barışı korumak için hem Batı Bloku hem de Doğu Blokuna ait ülkeleri bir araya getirebilecek bir platform olması açısından Birleşmiş Milletler teşkilatından sonra önemli teşkilatlardan birisi olmuştur. Kuruluş yıllarındaki soğuk savaşın oluşturduğu gerginlik ve düşmanlık göz önüne alındığında bu teşkilatın özellikle Avrupa'da barışı korumak için önemli bir adım olduğu gözükücektir.

1989 yılı içinde Doğu Avrupa ülkelerinde sosyalist devletlerin birbiri ardına çökmesi, 1990 yılı içinde de Sovyetler Birliği'nin dağılmanın eşğine gelmesi ile Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi gibi son derece önemli gelişmeler, AGİK takviminde yeri olmayan bir zirve toplantısının yapılmasını gündeme getirdi.² Katılan ülkelerin önce dışişleri bakanları bir araya geldi. Daha sonra da Paris'te 19-21 Kasım 1990 tarihleri arasında buluşan hükümet ya da devlet başkanları, dışişleri bakanları tarafından hazırlanan taslağı "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı" adı altında imza ettiler. Bu şartın imzalanmasıyla AGİK daha bir fonksiyonel hale gelmiştir.

Bugün AGİT bölgesel bir teşkilat olarak insan haklarının yürütülmesinde önemli bir role sahiptir. Polonya'nın eski başbakanı T. Mazowiecki AGİT sürecinin "Yeni Avrupa"da çok merkezi bir role sahip olduğunu bunun da Avrupalı milletler arasında en geniş platforma sahip olmasından kaynaklandığını bildirmektedir.³

Her ne kadar AGİT süreci daha çok güvenlikle ilgili süreçlerle daha fazla ilgili gözüküyorsa da, AGİT insan hakları alanında da son derece önemli işler yapmaktadır. Güvenlik ile ilgili konulardan özellikle "Avrupa Konvansiyonel Kuvvet İndirimi Anlaşması"nın bu teşkilatın çalışmaları sayesinde oluşturulduğunu ve işlediğini belirtmek bu kuruluşun barışa ne kadar katkıda bulunduğunu göstermek açısından önemli olduğunun bir göstergesidir. Bununla birlikte insan hakları ile ilgili konular teşkilatın işleri arasında önemli yer işgal etmektedir. Özellikle soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte insan hakları alanında AGİK süreci önemli işlevler görmektedir.

¹ Arie Bloed (Ed.), *From Helsinki To Vienna: Basic Documents of The Helsinki Process*, London, Martinus Nijhoff Publishers, 1990.

² Gökçen Alpkaya, *AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları*, İstanbul, Kavram Yayınları, 1996, s. 22.

³ Fatih Karaosmanoğlu, *An Evaluation of The Human Rights Guarantees And Procedures Under The CSCE Process*, Nottingham: Nottingham University, 1992. Yayınlanmamış master tezi, s.1.

AGİT'in Bazı Önemli Kurumları

İzleme Toplantıları ve Zirveler

Daha önceki izleme toplantıları, AGİT'in kurumsallaşması ile birlikte devlet ya da hükümet başkanlarının zirvesine dönüşmüştür. İzleme toplantılarının kural olarak iki yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır.

Bakanlar Konseyi

Paris Şartı, katılan devletlerin dışişleri bakanlarının yılda en az bir kez olmak üzere Konsey olarak toplanmasını öngörmektedir. Konsey ayrıca düzenli siyasal danışmaların merkezini oluşturmaktadır. Devlet ya da hükümet başkanları toplantılarında alınan kararlar Bakanlar Konseyi tarafından yerine getirilmektedir.

Helsinki Nihai Senedi'ne göre Konsey, teşkilatın merkezi karar ve yönetim organı olarak nitelenmekte ve "AGİT'in temel siyasal amaçlarına sıkı sıkıya uygunluğu" bu konsey tarafından gözetlenmektedir.

Yüksek Konsey

Paris Şartı, Konsey'in çalışmalarını hazırlamak, kararlarını uygulamak, güncel konuları gözden geçirmek ve AGİT'in diğer uluslararası forumlarla ilişkileri de dahil olmak üzere gelecekteki çalışmalarını tasarlamakla görevli bir Yüksek Memurlar Komitesi kurulmasını öngörmüştür. Yüksek Memurlar Komitesi ismi daha sonra Budapeşte belgesi ile Yüksek Konsey olarak değiştirilmiştir.

AGİT Parlamentosu

1990 yılındaki Paris Anlaşması teşkilatın kurumsallaşmasında çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi (AGİTPA) kurulmuştur. Sovyetler Birliği'nin ve Eski Yugoslavya'nın dağılması ile bağımsızlığını kazanan ülkeler ve bu arada Orta Asya Türk Cumhuriyetleri de bu teşkilata üye olmuşlardır. Son katılımlarla bugün AGİTPA'ya üye ülke sayısı 54'ü bulmuştur. Teşkilat bu şekli ile Avrupa ve Asya parlamentolarının bulunduğu en geniş kapsamlı bölgesel örgüt olmuştur.⁴

AGİTPA'nın amaçları; AGİT hedeflerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olmak, AGİT Bakanlar Konseyi ve AGİT Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesindeki konuları tartışarak, çatışmaların önlenmesi konusunda yeni mekanizmalar oluşturmak, üye ülkelerde demokratik kurumların güçlendirilmesine destek olmaktır. Bu amaçları gerçekleştirmek için üye ülkelerde yapılan seçimlere davet üzerine gözlemci üye gönderilir, üye ülkeler arasındaki ya da içindeki belli başlı sorunlarla ilgili raporlar hazırlar. Aldığı kararlar tavsiye niteliğindedir. Uluslararası kamuoyunu bilgilendirerek, o ülke üzerinde kamuoyu baskısı oluşturmayı hedefler.

⁴ TBMM Dış İlişkiler ve Protokol Müdürlüğü, **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi**, Ankara, TBMM Yayını, 1996, s. 1

AGİT Asamblesinde alınan kararlar, aynı zamanda AGİT Bakanlar Konseyi'ne tavsiye niteliği taşır. AGİTPA; genel kurul, daimi komite, büro ve komisyonlardan oluşmaktadır. AGİTPA Genel Kurulu yılda bir defa Temmuz ayının ilk 10 gününde 5 günlük süre- yi aşmamak üzere toplanır. Türkiye AGİTPA'da 8 üye ile temsil edilmektedir.

AGİTPA Komisyonları görev alanına giren konularda Genel Kurul'da görüşülmek üzere rapor hazırlar. Üç tip komisyon vardır. Bunlar;

- a) Siyasi İşler ve Güvenlik Komisyonu,
- b) Ekonomik Konular, Bilim, Teknoloji ve Çevre Komisyonu,
- c) Demokrasi, İnsan Hakları ve İnsani Meseleler Komisyonu'dur.

Her ülkenin üyelerinin her bir komisyonda dengeli olarak üye olmaları öngörülmüştür.

Çatışma Önleme Merkezi

Paris Şartı, çatışma riskinin azaltılması için Konsey'e yardımcı olmakla görevlendirilen bir Çatışma Önleme Merkezi'nin kurulmasını sağlamıştır. Bu merkez güven ve güven artırıcı önlemler alacak ve uygulanmasına nezaret edecektir.

Demokratik Kurumlar Ve İnsan Hakları Bürosu (Özgür Seçimler Bürosu)

AGİT ülkelerinin seçimler konusunda temas ve bilgi değişimini kolaylaştırmak için bu büro kurulmuştur. Her hangi bir üye ülkedeki seçimleri gözlemlemek isteyen hükümet, parlamento ya da özel kuruluşlar arasındaki bağlantı bu büro tarafından sağlanacaktır.

Ulusal Azınlıklar Konseyi

Helsinki Senedi ile azınlıklara ilişkin sorunların çözümüyle görevli bir Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri'nin atanması öngörülmüştür.

Sürekli Konsey (Sürekli Komite)

Bu organ geniş kapsamlı ve düzenli danışmalarda bulunacak ve Yüksek Konsey (Yüksek Memurlar Komitesi) toplantı halinde bulunmadığı durumlarda AGİT'le ilgili bütün konularda karar alabilecektir. Sürekli Komite Yüksek Konsey'e sorumludur.

AGİT insan hakları ile ilgilendiğinden dolayı zaman zaman üye ülkelerin bu konuyu kullanarak birbirlerinin içişlerine karıştıkları iddia ediliyordu. 1991 yılındaki Moskova toplantısında bu konu karara bağlanmış olup insan hakları konularının üye ülkelerin münhasıran içişleri olmadığı karara bağlanmıştır. Türkiye de, Dışişleri Bakanlığının hazırladığı CD'de belirtildiği gibi, insan hakları alanındaki taahhütlerini yerine getirmeyi, bu konudaki konuların tüm üye ülkeleri ilgilendiren konular olduğunu kabul etmiştir. Yalnız bu alandaki konuların karşılıklı yardımlaşma ruhu ile ve seçici olmadan ilgilenilmesini istemektedir. Ayrıca aşırı milliyetçilik, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ve terörizm de dahil olmak üzere insan hakları ihlallerinin ve çatışmaların kökenlerinin tüm AGİT üyelerinin dikkatini eşit oranda çekmesi gerektiğine de Türkiye inanmaktadır.⁵ Günümüzde Bosna sorunu, Karabağ'ın Ermeniler tarafından işgali hep AGİT çerçevesi

⁵ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye CD'si 1995.

içerisinde çözülmeye çalışılmaktadır. Ermenistan AGİT üyesi olmasına rağmen AGİT onların Dağlık Karabağ'ı işgalini engelleyememiştir. Bu da teşkilatın çok fazla etkili olmadığını bir delilidir.

Aslında Paris Şartı'nın kabulü ile teşkilat yeni bir hava kazanmıştır. AGİT'in yapısı ve rolü yeni çıkan problemlerle baş edebilmek ve sorunların kökenine inebilmek için azar azar değişime uğramıştır. Günümüzde AGİT her türlü güvenlik alanında Viyana'daki Daimi Konsey de dahil yeni kurulmuş yapıları ile daimi bir diyalog imkanı sağlamaktadır. Bu tip bir yapılanmanın AGİT'in AGİT sahasındaki güvenlik ve barışı geliştirmesinin yanında, çatışmaların önlenmesine ve kriz yönetimi kapasitesine olumlu katkılarda bulunacağı beklenmektedir.

Helsinki Nihai Senedi'ndeki prensipler zamanın geçmesiyle geçerliliklerini bir kere daha pekiştirmiştir. Bundan dolayı bu prensipler tüm olarak korunup saygı gösterilmesi gerekmektedir. Şimdi de bunlardan biraz bahsedelim:

AGİK Süreci

AGİK süreci büyük ölçüde Helsinki Danışmaları'nda belirlenen ilke ve usullere bağlı olarak gelişmiştir. Bu ilke ve yöntemler, AGİK belgelerinin biçimini, içeriğini ve hukuksal değerini dolaylı olarak belirlemektedir. Bu ilke ve yöntemlerden aşağıda kısaca bahsetmek istiyoruz.

AGİK Katılımcıları

Helsinki Nihai Senedi'ne göre Avrupa devletleri ile ABD ve Kanada konferansa katılabilir. Yani bugün sayıları 54'e çıkmış ülkeler teşkilat çalışmalarına katılabilir. Yeni devletlerin AGİK'e katılımlarında ise uluslararası hukuk kuralları geçerlidir. Başvuru yapan devletlerin müracaatları Bakanlar Konseyince değerlendirilmekte; başvurunun Bakanlar Konseyi tarafından kabulünden sonra üye olmak isteyen ülkenin Helsinki Nihai Senedini ve Paris Şartı'nı imzalamasıyla üyelik tamamlanmaktadır.

İsteyen devletler ayrıca gözlemci statüsünde teşkilat çalışmalarını izleyebilmektedir. Helsinki Danışmalarına göre gözlemci devletler bütün çalışmalara katılabilmekle birlikte, kararlara katılamamaktadırlar. Gözlemci statüsü daha çok üyeliğe girmeden önceki bir aşama olarak kullanılmaktadır.

AGİK çalışmalarına devletlerin dışındaki birimlerin de katılmasına izin verilmektedir.

Çalışma İlkeleri

Helsinki Danışmalarına göre AGİT bütün çalışmalarında bazı ilkelere uymak zorundadır. Bunlardan en çok dikkat çeken üç tanedir: Eşitlik, konsensüs ve rotasyon. Eşitlikten kastedilen bütün üye ülkelerin nüfusları ve büyüklükleri ne olursa olsun teşkilat içerisinde egemen ve bağımsız devletler olarak ve tam eşitlik koşulları içerisinde yer almalarıdır. Bu ilke konsensüs (oy birliği) ilkesi ile bütünleşerek bütün üye ülkelerin teşkilatın faaliyetlerine eşit olarak katılmalarını sağlar. Bu konuda tek eşitlik olmayan konu teşkilatın masraflarının üye ülkeler arasında bölüştürülmesinde yaşanmaktadır. Altı devlet (ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya) eşit oranda yüksek bir miktar ödemekte, diğer devletler ise farklı oranlarda ödemede bulunmaktadırlar.

Konsensüs yani oy birliği, teşkilat belgelerinde “bir temsilci tarafından dile getirilen ve söz konusu kararın benimsenmesine engel oluşturduğu belirtilen herhangi bir itirazın bulunmaması” olarak adlandırılmaktadır. Dolayısı ile kararlarda oybirliğinin istenmesi, herhangi bir belgenin kabul edilebilmesi için katılan hiç bir devletin itiraz etmemesini gerektirmektedir. Hayır demenin evet demekten zor olduğu düşünülerek oy birliğine ulaşmanın bu yöntemle çok zor olmayacağı düşünülmüştür. Aslında böyle bir usulün getirilmesi teşkilatın kuruluş özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Böylelikle küçük olan azınlık devletler çoğunluğun baskısından kurtulmaktadırlar. Bu olumlu yöne karşılık bu kural da zaman zaman teşkilatın karar almasını felç edebilmekte bazen çok büyük ekseriyetin kabul ettiği bir belge, bu belgenin ret edilmesine yol açmaktadır. Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki anlaşma taslağı diğer bütün ülkeler üzerinde mutabakat sağlandığı halde Ermenistan’ın itirazları yüzünden bu konudaki belge ancak sulandırılarak çıkarılabilmektedir.

Oybirliği esasının getirilmesinin değişik sonuçlarından birisi de itirazları önleyebilmek için alınan kararların elastiki ve yorumlara müsait olarak alınması olmuştur. Bundan başka ülkeler alınan kararları çekince koyarak da kabul edebilmektedirler.⁶

Bir diğer ilke olan rotasyon, özel önem taşıyan toplantıların başkanlıklarında uygulanmaktadır. Helsinki Danışmalarına göre gerek dışişleri bakanlarının toplantılarında gerekse diğer toplantılarda, başkanın kura yöntemi ile ve günlük rotasyonla belirlenmesi öngörülmüştür. Bakanlar Konseyi toplantının yapıldığı ülkenin bakanının başkanlığında yapılır.

AGİK Belgeleri

1975 yılından beri bir çok belge üye ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Bunlardan en önemli ilki Helsinki Senedi’dir. Bu sened her ne kadar kanuni olarak bağlayıcı değilse de siyasi olarak ülkeleri bağlayıcıdır. Bundan sonra değişik zamanlarda 1990 yılında Bonn Belgesi, İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Belgesi (1990), Madrid Kapanış Belgesi (1983), Kurum ve Yapıların Daha İleri Gelişimine İlişkin Prag Belgesi (1992), Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı (1990), Viyana Toplantısı Kapanış Belgesi (1989), Roma Belgesi (1993), Budapeşte Belgesi (1994) gibi belgeler sayılabilir.

Sonuç belgeleri veya daha sonraki AGİT belgeleri Helsinki Nihai Senedi’nin ilgili maddelerini iptal edebilecek durumdadır.

İnsan Hakları ve AGİT

AGİT en büyük katkılarından birisini insan haklarının AGİT sahası içerisinde korunması ve kollanması alanında yapmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere AGİT ülkeleri arasında insan hakları konusunun bir ülkenin münhasıran iç işlerinden olmadığı anlayışı yerleşmiştir. Bu konu ile ilgili mekanizmalar çeşitli aşamalarda olmaktadır.

İlk aşama: Bilgi alışverişi şeklinde insan hakları korunmaya çalışılmaktadır. Yani üye ülkelerden biri bir diğer üye ülkedeki insan hakları ihlallerinden haberdar olunca; ilgili

⁶ Bloed, a.g.k., Prg. 79.

ülkeden bilgi isteyebilmektedir. Bu durumda kendisinden bilgi istenen ülke cevap vermekle yükümlüdür.

İkinci aşama: Karşılıklı toplantılar şeklinde olmaktadır. Eğer verilen cevap yetersiz bulunmuşsa, suçlayan devlet ikinci aşamaya ilerleyebilir. İkinci aşamada karşılıklı anlaşmaya dayanarak diplomatik yollardan ikili toplantı düzenlenir. Olay bu toplantıda müzakere edilip çözülmeye çalışılır.

Üçüncü aşama: Diğer AGİT ülkelerinin uyarılması şeklinde olmaktadır. Yani eğer ikili toplantıdan bir başarı elde edilememişse şikayetçi devlet durumu bütün AGİT üyelerine bildirir.

Dördüncü aşama: Konunun tartışılmasıdır. Konunun yıllık olarak yapılan İnsan Boyutu Konferansı'nda belirli mekanizmalar içinde dile getirilmesidir

Son aşama 1991 yılındaki Moskova toplantısında öngörülen bağımsız uzmanların konuyu ele almaları şeklinde gerçekleşir. Bu ele alma, ya söz konusu ülkenin gönüllü olarak bu uzmanları çağırması şeklinde olur ya da şikayetçi ülkelerin söz konusu uzmanları şikayet edilen ülkeden çağırmasının istenmesi şeklinde gerçekleşir.

Acil durumlarda en az dokuz devletle birlikte şikayetçi devlet AGİT üyesi ülkeye "acil mekanizmalar" çerçevesince raportörler gönderme hakkına sahiptirler.

Bazı İnsan Hakları ve AGİT

AGİT'in en büyük katkılarından birinin insan hakları alanında olduğunu yukarıda belirtmiştik. İnsan Hakları Bildirgesi'nde kabul edilen hakların yanında AGİT diğer bazı haklar üzerinde de durmuş ve bunlarla ilgili kararlar almıştır. Türkiye'nin de taraf olduğu bu kararlardan bir kaçından burada kısaca bahsedilecektir.

Bunların başında azınlık haklarının geldiği söylenebilir. AGİT belgeleri kabul edildiği dönemde olduğu gibi bugün de azınlıklar konusundaki uluslararası yükümlülüklerden daha ileri ve çok daha ayrıntılı yükümlülükler getirmektedir. Bunlar kısaca azınlıkların self-determinasyon hakkı olduğu, kendilerine hiç bir şekilde ayırım yapılamayacağı, ana dillerini öğrenme, kullanma ve öğretme hakkı gibi konuları içermektedir. Viyana Belgesindeki 19. ilkeye göre; AGİT ülkelerinde bulunan ulusal azınlıkların etnik, kültürel ve dini kimliklerini koruyacak ve bu kimliklerin geliştirilmesine uygun koşullar yaratılacaktır. Bu azınlıklara mensup kişilerin haklarını özgürce kullanmalarına saygı gösterilecek ve diğer insanlarla tam bir eşitlikten yararlanacaklardır.

Yukarıda belirtilen özgürlüklerin BM Antlaşması'nın amaç ve ilkelerine, uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülüklerle ya da devletlerin ülke bütünlüğü ilkesi de dahil herhangi bir eyleme girişmeye ya da faaliyette bulunmaya hak verir biçimde yorumlanamayacağı da 37. paragrafta belirtilmiştir. Yani azınlıkların ülkenin bütünlüğünü tehlikeye düşürmeden haklarını almaları esası getirilmiştir.

Burada Türkiye'yi ilgilendiren bir konu; Türkiye'nin bu anlaşmalarda geçen azınlık sözünü Türkiye'de yaşayan Müslüman olmayan insanları göz önüne alarak kabul ettiğiidir. Bu tanımlamaya dayanarak azınlıklarla ilgili maddeler Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Türkiye, Lozan'da alınan kararları gerekçe göstererek Müslüman olanların Tür-

kiye’de azınlık olarak nitelenemeyeceği görüşündedir. Her ne kadar azınlık tanımı üzerinde bütün devletlerin mutabık kaldığı bir tanım yoksa da, günümüz Avrupa devletleri azınlık tanımını daha çok etnik kökeni öne çıkararak kabul etme görüşündedirler.

AGİT’in düzenlediği diğer konular arasında; göçmen işçiler sorunu, çocuklar, özürllüer ve kadınlar ile ilgili hakları sayabiliriz.

Sonuç

AGİK soğuk savaşın şiddetli bir biçimde devam ettiği yıllarda ortaya çıkmıştır. Soğuk savaş öncesi yapılanması da o dönemin izlerini taşımıştır. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte Doğu Bloku da artık Batı Blokunun savunduğu ilkeleri savunur olmuştur. Özellikle 1990-92 yıllarında AGİK büyük bir değişiklik geçirmiştir. Bugün artık AGİT’in bir süreç değil kararlarında belirtilen mekanizmaların takibatının yapıldığı bir mekanizmaya dönüştüğü ileri sürülmektedir.⁷

Şu anda bir çok ülkeyi bu teşkilat, azınlık hakları da dahil insan haklarının korunması; iktisadi işbirliği; askeri güvenlik; çatışmaların önlenmesi ve sorunların barışçıl yollardan çözümü konularında yan yana getirmektedir. Her ne kadar teşkilat kendisini soğuk savaş sonrası sorunlara da hazırlanmış gözükse aslında bu teşkilat bir güvenlik örgütü değildir.

Teşkilatın kararlarını oy birliği ile alması hem bir avantajı hem de dezavantajı içerisinde barındırmaktadır. Kararların oybirliği ile alınması devletlerin eşitliğini ve alınan kararlara saygı duyulmasını sağlarken, aynı zamanda da bu, her ülkenin veto hakkı olmasından dolayı tüm sistemi zaman zaman felç edebilmektedir. Yalnız bu konuda da oybirliği eksi bir kuralı son yıllarda üye ülkelerden birinin yükümlülüklerini büyük oranda ihlal ettiği durumlarda uygulanır olmuştur.

Soğuk Savaşın bitmesi AGİK ülkelerini yeni problemlerle karşı karşıya getirmiştir. Bunlar azınlık sorunları, self-determinasyon, komşu ülkelerden toprak iddiaları, artan ve şiddetlenen iç savaşlar olmuştur. AGİT her ne kadar bu konular üzerinde bir çok madde çıkarmışsa da bunlar çok fazla açık ve iyi tanımlanmış değildir. Bu bağlamda azınlığın (minority) ve halkın (people) ne anlama geldikleri tam olarak tanımlanamamıştır. Bu tanımlayamama terörizmin tanımında da geçerlidir. Kimi ülkeler bağımsızlık amacı iddiasıyla şiddete başvuranları özgürlük savaşçısı görürken diğer bir kısım ülkeler onları terörist olarak adlandırılmıştır. Sınır anlaşmazlıkları konusunda da tam bir çözümü teşkilat oluşturamamıştır. Bu bağlamda Dağlık Karabağ sorununun teşkilat çerçevesinde çözümü için çok fazla uğraşılmasına rağmen, şimdiye kadar ateşkes sağlanması haricinde, bu konuda somut bir gelişme sağlanamamıştır.

AGİT fikri güvenliğin ve insan haklarının aynı platformda sağlanabileceği anlayışına dayanmaktadır. Zaman, AGİT’in ilkelerinin çok güzel fakat uygulama sahasında tam etkili olamadığının şahidi olmuştur. Her şeye rağmen çok geniş bir ülke yelpazesini belirli ilkeler etrafında bir araya getirmesi, uluslararası barış, güvenlik ve insan haklarının korunması adına bunların yapılması, yararlı bir teşkilat olarak uluslararası arenada bu kuruluşun, tüm olumlu ve olumsuz yönleri ile devam etmesini sağlayacak gözükmektedir.

⁷ Aslan Gündüz, *Security and Human Rights in Europe: The CSCE Process*, İstanbul. University of Marmara, European Community Institute, 1994, s. 337.